

*** תקציר ***

לסקירה המלאה והעדכנית ראה הספר [מבוא למדרשים מאת ענת רייזל](#) בהוצאת מכללת הרצוג - תבונות

מדרש אֶסְפָּה

מדרש אספה הוא מדרש אגדה אבוד.¹ ע' גאולה (אבודים) אסף מובאות מתוך המדרש בחיבורים שונים והצביע על כך, שהמקורות המזכירים את המדרש הם מאשכנז מהמאה ה-13.² המדרש נערך ככל הנראה בדרום איטליה במאה התשיעית או העשירית.

שם המדרש

ההנחה הרווחת במחקר היא כי שם החיבור נובע מהדרשה הראשונה במדרש, שפתחה בפסוק "אספה לי שבעים איש" (במדבר י"א, טז). בעקבות הנחה זו, רוב החוקרים שייכו דרשה המופיעה בילקוט שמעוני על פסוק זה למדרש אספה.³ בדרשה זו מופיעה כתובת המזכירה את בית מדרשו של רב חנינאי גאון, ובעקבותיה קבעו החוקרים שמדרש אספה נערך בבית מדרשו של רב חנינאי גאון בסורא שבבבל סביב המאה השמינית. אולם, גאולה (ילמדנו) הראה כי מקור הדרשה האמורה בילקוט שמעוני הוא במדרש ילמדנו, ולכן אין להסיק ממנה דבר על מדרש אספה. למרות שגאולה לא זיהה מובאה ממדרש אספה על הפסוק "אספה לי שבעים איש", הוא שיער כי המדרש אכן פתח בפסוק זה, וזהו מקור שמו.

לשון המדרש

לשון המדרש היא עברית, עם מעט מילים לועזיות ביוונית וברומית. אין במדרש ארמית, וזהו סימן לאיחורו של המדרש. העברית במדרש מתאפיינת בשימוש במילים בלשון המקרא, לדוגמה: שימוש בביטוי 'ציצית השיער', במקום במילה 'בלורית'; שימוש בביטוי 'להתנאות בגאות', במקום המילה גאוה, ועוד. עם זאת, ישנו שימוש במדרש גם בלשון חכמים, לדוגמה: 'חפץ' במשמעות של כלי, ולא במשמעות של רצון; שימוש במילה 'גובאי', ולא במילה ארבה, ועוד. במדרש מצויים ביטויים מיוחדים המוכרים מספרות התנחומא, לדוגמה: 'שולט ביצרו', וכן מונחי מדרש מאוחרים, לדוגמה: ניסוח שאלות רטוריות ופרשניות בתבנית 'למה...?', 'לפי ש...', ועוד. ניתן לזהות במדרש תרגום של מונחים מיוונית ומרומית לעברית, לדוגמה: 'גיבור שצד אריה', הוא ככל הנראה תרגום של המילה גלדיאטור, ועוד.

זמן המדרש ומקומו

זמנו של המדרש ומקומו, לדעת גאולה (אבודים), הם דרום איטליה סביב המאות התשיעית והעשירית. כך עולה מתפוצתו של המדרש באשכנז סביב המאה ה-13, מההקשר התרבותי שבמדרש המצביע על סביבה ביזנטית-רומית, מהפולמוס עם הנצרות המופיע במדרש, מלשון המדרש, מהמקורות ששימשו את עורך המדרש ומהיעדר אזכורים במדרש לאסלאם.

1. ראה בראש המבוא למדרש אבכיר.

2. המקורות שבהם מוזכר מדרש אספה הם: ילקוט שמעוני לתורה, פירוש אשכנזי לתורה כנראה מהמאה ה-13 המצוי בכתב יד, ליקוטים מתוך פירוש רבנו אפרים על התורה, מספר חיבורים של ר' אלעזר מוורמס (הרוקח), ומפתחות שונים של דרשות ופסוקים, שחלקם מצויים בכתב יד.

3. הדרשה מופיעה בילקוט שמעוני, בהעלותך רמז תשלו, דפוס ראשון סלוניקי רפ"א, וכוללת את שמות שבעים הזקנים שאסף משה, וכתובת המעידה על מקור המסורת לרשימה זו.

*** תקציר ***

לסקירה המלאה והעדכנית ראה הספר [מבוא למדרשים מאת ענת רייזל](#) בהוצאת מכללת הרצוג - תבונות

